

MERRE TART AZ UVTEI?

Szemle a Československá Informatikából

Futala Tibor

az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója

A szakirodalom szeszélyesen oszt kegyet. Olykor egy-egy átfogóbb kérdés vagy éppen egy-egy szűkebb kulcsprobléma tüzetesebb megismerése érdekében különféle korú és egymástól a forráshelyek tekintetében is távol eső információ-töredékeket kell gondos munkával összegyűjtenünk, majd valamiféle egésszé összerakosgatunk. Máskor viszont hirtelen és egy helyről lehet dús termést betakarítani a bennünket eleve érdeklő vagy érdeklődésünket felkeltő dolgokról és folyamatokról.

Ez a szemle cikk is ilyen szerencsés szakirodalmi pillanatnak köszönheti a létét, minthogy a *Československá Informatika* 1980. 1. száma teljes terjedelmében a prágai Tudományos, Műszaki és Gazdasági Központ (*Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací – UVTEI*) ma elsősorban napirenden lévő kérdéseivel foglalkozik.

A Központ feladatkörét – mint ismeretes – 1978-ban szabályozták újonnan. Eszerint az UVTEI „országos feladatkörű szakosított intézmény”, amely „a Szövetségi Műszaki-fejlesztési és Beruházási Minisztérium (Federální ministerství pro technický a investiční rozvoj) megbízásából részint a tudományos, műszaki és gazdasági információs terület tudományos–műszaki fejlesztésének vezető munkahelye, részint pedig vezető munkahelye a beruházási és a műszaki fejlesztés automatizált irányítási rendszerének (Automatizovaný systém řízení technické a investičního rozvoje – ASŘ–TIR) is” [1].

Azóta – tavaly – az intézmény 1985-ig szóló fejlesztési terve is elkészült. Ezért a „hogyan tovább?” kérdéseire ma már meglehetősen letisztult és differenciált válaszokat lehet adni. E fejlesztési tervvel kapcsolatban két jellemzőre kell előzetesen felhívni a figyelmet. Az egyik az, hogy nem találhatók benne olyan radikális változások, amelyek mintegy megtagadnák az eddigi

fejlődést, illetve elvetnék a rajta való továbbépítés gondolatát. A másik pedig az, hogy – jórészt az intézmény új feladatköréből következően – a fejlesztés hangsúlyaiiban és összefüggéseiben a terv bizonyos módosításokat tartalmaz.

A továbbiakban az UVTEI fejlesztésének e hangsúlyváltozásos részleteire összpontosítjuk a figyelmünket.

1. Az irányítás információellátása

Napjaink egyik szemet szűrő jelensége: az irányító és döntést hozó szervek körében megnőtt a műszaki–gazdasági jellegű elemzések és tényinformációk iránti igény. A tekintetben az UVTEI-t vád nem érheti, hogy korábban nem kezelte volna kiemelkedő gondossággal az irányítás információellátásának az ügyét. Az azonban bizonyos, hogy az általa eddig produkált elemzések és szolgáltatások majdnem kizárólagosan műszaki jellegűek voltak, s hiányzott belőlük a köz- és népgazdasági szemlélet és tárgykezelés. Ugyanez mondható el az intézmény mindmáig eléggé ritka és esetleges tényinformációs szolgáltatásairól.

A köz- és népgazdasági szemlélet fokozása, sőt: tengelybe állítása azonban csak az egyik oldala az irányító és döntéshozó szervek információellátása megjavításának. A másik oldal: mindinkább „célraorientált információszolgáltatásokra és feldolgozásokra” [2] van szükség. Ez nemcsak azt kívánja meg, hogy e tevékenység közben fokozottabban kell ügyelni az irányítási hierarchiára, hanem azt is, hogy a szolgáltatások alternatív megoldásokat sugalljanak, illetve aszerint is differenciáltak legyenek, hogy az irányítást prognosztikai, programkészítő vagy tervező munka közben lesznek-e hivatva támogatni.

Mindez az UVTEI-tól annak következetes belátását várja el, hogy „bizonyos fokig megszűnik az egyes információs rendszerek (igazgatási–közgazdasági, tudományos–műszaki, tervinformációk) között a hagyományos funkcionális megkülönböztetés” és „háttérbe kerül azon források különbözőségének a kérdése is, amelyekből az információt merítik” [2]. Az ebből levonható következtetéseket az információgyűjtemények szervezésében is érvényesíteni kell. Nevezetesen és mindenekelőtt az alábbi jellegzetes információgyűjteményekkel kell az intézménynek rendelkeznie, ha igazán hatékonyan akarja szolgálni az irányítást és a döntések előkészítését:

a) *Információk a tudomány és technika potenciális lehetőségeinek hasznosításáról*, különös tekintettel az időtényezőre. Az ilyen jellegű információknak főként a prognosztizálás, a jövőt kutató kitekintések elkészítése szempontjából van számottevő jelentőségük.

b) *A komplex műszaki–gazdasági programok kimunkálását segítő információk*. Tekintettel arra, hogy az efféle programok már normatív jellegűek, információellátásuk részint a konkrétan eldöntött innovációk műszaki–működtetési paramétereinek meghatározásához, részint pedig a hasznosításukkal kapcsolatos közgazdasági és szervezeti–szervezési összefüggések feltárásához kötelel alapanyagot szolgáltatni.

c) *A tervezési folyamat egyes mozzanatait és szintjeit kielégítő információk*, amelyeknek a jövőben valóban rendelkezniük kell a napjainkra erősen elkoptatott „tudományos–műszaki–gazdasági” jelző mindhárom összetevőjének tartalmaival, s ezen belül – összhangban a tervezés tagolódásával – rétegzett elrendezésben kell készenlétben állniuk.

A gyűjteményszervezés iménti követelményeinek az UVTEI olyaténképpen kíván eleget tenni, hogy intenzíven „törekedni fog az olyan célra orientált tényinformációs gyűjtemények létrehozására, amelyek egyaránt rendelkezésre állnak az irányítás csúciszervei számára, valamint arra, hogy új szemléletű elemzések adatbázisául szolgáljanak” [1].

2. Az UVTEI Központi Műszaki Bázisa

Az eddig elmondottak nem hagytak kétséget afelől, hogy előbb-utóbb e célok elérésének technikájáról is szót kell majd ejteni.

A helyzet most az, hogy „az intézmény feladatkörének 1978. évi újraszabályozásával összefüggésben az UVTEI Központi Műszaki Bázisa (*Ústředná technická základna – ÚTZ*) átveszi az ASŘ–TIR kialakításával és működtetésével kapcsolatos funkciókat is. Ez az összekapcsolás nem véletlen, . . . ui. az ASŘ–TIR információs inputjának igen jelentős részét a tudományos, műszaki és gazdasági típusú információk teszik majd ki, mégpedig

főként faktografikus formában. Az ASŘ–TIR megvalósítása és a tudományos, műszaki és gazdasági információkkal való egyesítése semmiképpen sem gyöngítheti meg az ÚTZ módszertani és tervezési részvételét ez utóbbiak csehszlovákiai egységes automatizált információs rendszerének a kialakításában. Ellenkezőleg: azáltal, hogy a két rendszer egyetlen szervezetben kapcsolódik össze, a tudományos, műszaki és gazdasági információk egy olyan output lehetőségét kapták meg, amely a társadalmilag a legjelentősebbek közé tartozik, mert az állami műszaki és beruházási politika szférájába való belépés felé vezet” [1].

Az ÚTZ létesítése, azaz 1971 óta két fejlődési fázison ment át. Az első szakaszban (1975/1976-ig tartott) mindenekelőtt a számítógépes szelektív információterjesztés meghonosítása (külföldi szalagok beszerzése és működtetése, hazai szalagok és adatbázisok előállításának kikísérletezése, a NTMIR-munkálatokban való részvétel) volt a feladata.

Az ÚTZ második fejlődési szakaszában a tervek szerint részint a számítógépes feldolgozási folyamatok fokozatos decentralizálására, részint pedig az on-line üzemmódra való áttérés szervezeti feltételeinek megteremtésére került volna sor. Ebben az 1980-ig tartó szakaszban létre kellett volna jönniük az ún. *technológiai csomópontoknak* (uzlové technologiccké body – UTB), az ÚTZ-t pedig olyan számítógéppel kellett volna ellátni, amely kommunikációs hardware-rel és software-rel, valamint 10–20 × 100 MB nagyságrendű külső memóriával rendelkezik. E számítógéphez csillagszerűen termináloknak kellett volna csatlakozniuk, miközben a Posta a maga berendezéseivel lehetővé tette volna a kommunikációs összeköttetést.

Be kell vallani, „hogy a második szakaszban az ÚTZ fő fejlesztési irányának realizálásához szükséges előfeltételek a kellő mértékben nem teremtődtek meg, illetve hogy – már hosszabb ideje láthatóan – 1980 végére sem lehet elégséges mennyiségben és – főként – minőségben az e szakaszra előírt fő koncepcionális irányokban a feladatokat megoldani” [3]. Ennek fő okai részletező kifejtésben a következők:

a) az ÚTZ új Siemens 7755 típusú számítógépének külső memóriája nem haladja meg a 6 × 100 MB nagyságrendet, és az új feladatokról következően belőle is csak mintegy 2 × 100 MB juthatott retrospektív keresési feladatokra;

b) az új számítógéppel átadott *SESAM* és *GOLEM* software-rendszer nem alkalmas az on-line üzemmódú retrospektív keresésre, a DIMDI, illetve a DIRS 2 rendszert, amely erre alkalmas lenne, viszont a gyártó cég nem hajlandó a csehszlovákok rendelkezésére bocsátani;

c) a tárcák hibájából *sehol sem jöttek létre az ÚTZ-k*.

Így hát – „ami késik, nem múlik”-alapon – nem marad más hátra, mint a 80-as években megvalósítani az

1980-ig kitűzött terveket, valamint azokat a feladatokat is, amelyek az ASŘ–TIR gondozásából következnek. A megnövekedett feladatok realizálását mindenesetre racionálisabban kell ütemezni, és eközben tekintettel kell lenni mind a hazai környezeti körülményekre, mind pedig a nemzetközire (NTMIR).

A számítógépes információs rendszer bázisai a korábbi elképzelésekhez képest némileg más tagolódásban valósulnának meg, úm.

a) az ÚTZ mint központi irányító bázisa a számítógépesített szakirodalmi és irányítási információs rendszernek,

b) a tárca decentralizált technikai bázisai (az ún. „host computers” alkalmazásával),

c) átkapcsoló pontok (kis számítógépek iparági vagy regionális szintű feldolgozási célokra),

d) terminál-állomások (a felhasználó információs intézményekben és műszaki könyvtárakban).

A módosított terveknek – hangsúlyozzák – „totálisan túlnyomó módon a KGST-technika biztosításával” [3] kell megvalósulniuk. A 80-as évek első felében – a 7. ötéves terv időszakában – főként a szakirodalmi és tényinformációk on-line üzemmódú hozzáféréseinek bevezetése terén kellene minőségileg előbbre lépni. Mindennek azonban az az előfeltétele, hogy az ÚTZ, a tárca központok és a specializált munkahelyek (fenntartóikat is maguk mögött tudva) egymással teljes összhangban, együttműködve és fegyelmezetten lássanak hozzá a tennivalók elvégzéséhez.

Az UVTEI-ben a számítógépesítéssel együtt, bár – meglepő módon – a COM-megoldásra nem gondolnak, gyakran a *reprográfia problémái is felmerülnek* [4]. E tekintetben az intézetnek az alapoknál kellett kezdenie a munkát, azaz szabványokat kellett javasolnia és kidolgoznia. Az elmúlt időszakban összesen *15 új reprográfiai szabvány született az országban*, természetesen összhangban az NTMIR szabványosítási dokumentumainak követelményeivel. E szabványok a következők:

ČSN 01 3801 – Reprográfia. Elnevezések

ČSN 01 3805 – A mikroformátumú hordozókon használt jelek

ČSN 01 3806 – Műszaki minták a mikroformátumok számára

ČSN 01 3810 – Képméreték

ČSN 01 3812 – Mikrofilmtekercecsek és mikrofilmlapok. Típusaik és alpméreteik

ČSN 01 3816 – Mikrofilmtekercecsek és mikrofilmlapok. Előállításuk rendje

ČSN 01 3817 – Mikrofilmtekercecsek és mikrofilmlapok. A változások jelzése

ČSN 01 3818 – Az irányításban és igazgatásban használt mikrofilmek készítésének követelményei

ČSN 01 3820 – Feloldóképesség-vizsgáló ábrák

ČSN 01 3821 – Szürke skála

ČSN 01 3822 – Az olvashatóság határainak meghatározása

ČSN 01 3830 – Mikrofilmcsíkok

ČSN 01 3831 – Mikrofilmcsíkok a találmányokról történő tájékoztatáshoz

ČSN 01 3850 – Mikrofilmtekercecsek és mikrofilmlapok. Nyilvántartásuk és tárolásuk szabályai

ČSN 01 3861 – Mikrofilmlap borítók.

Az UVTEI-ben máris számos mikrofilmgyűjtemény (az archivális célú központi archívum, az informatikai, a kutatási, a vállalati irodalmi, a ritka nyelvekből készített fordítások „együtt tartását” szolgáló, másolt könyvrészleteket tartalmazó és külföldi folyóiratok felvételeiből álló gyűjtemény) működik. További tervezése, illetve szervezése van folyamatban.

Összességében azonban az állapítható meg, hogy a reprográfiai és mikrofilmtechnika egyelőre korántsem látja el az ország információs rendszerében azokat a feladatokat, amelyeket saját lehetőségei és az igények alapján elláthatna. Ennek okai: a szükséges berendezések vásárlása, munkába állítása vontatott és ellentmondásos, a mikroformákra vett gyűjtemények szegényesek és hézagosak, hiányzanak az e munkához igazán értő munkatársak. Ezek az elégtelenségek az UVTEI új feladatrendszeréből következő kívánalmak ismeretében egészen súlyosakká váltak.

1985-ig az UVTEI-nek e területen a következő irányokban kell lényegesen előre lépnie:

a) országos hatókörű koordinációs és módszertani tevékenység kibontakoztatása, beleértve a tanácsadói és konzultációs szolgálatot is;

b) az UVTEI mikrofilm gyűjteményeinek tervszerű fejlesztése, és a gyűjtemények közötti munkamegosztás létrehozása;

c) a nemzetközi tevékenység fokozása részint a további szabványosítás, részint a tapasztalatok átvétele, részint pedig az NTMIR-országok közötti mikrofilmcsere intenzifikálása céljából.

3. Egy örökzöld feladat: képzés és továbbképzés

Az UVTEI és a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer továbbfejlesztésével kapcsolatos „frontszakaszok” bármelyikét is vesszük szemügyre, az elmaradások és sikertelenségek libikókáinak egyik végén mindig a be nem szerzett, meg nem vett eszközök és berendezések, másik végén pedig a hozzáértő munkatársak kisebb-nagyobb csapatainak hiánya képezi – paradox módon – a súlyt [3, 4]. E hasonlattal talán a két hiány-tényező közötti összefüggést is sikerült érzékletessé tenni.

Az UVTEI *Iskolán kívüli továbbképző intézete (Institut pro mimoškolni vdělávání – IMV)* 1976-ban jött

Az UVTEI képzési és továbbképzési akciói 1976 és 1979 között

Az akció neve	Formája	Éve	Óraszám	Hallgatói létszám
Információs rendszerek – érettségire épülő stúdium	bejárás	1976/78	220	40
Információs rendszerek – érettségire épülő stúdium	bentlakás	1978/80	280	65
Információs alaptanfolyam	bentlakás	1978	90	65
Információs alaptanfolyam	bejárás	1978	90	80
Információs alaptanfolyam	bejárás	1979	90	45
<i>Specializált tanfolyamok</i>				
Az információs források tartalmi elemzése	bentlakás	1976	64	55
Reprográfia – 1. rész	bentlakás	1977	64	51
Reprográfia – 2. rész	bentlakás	1977	64	50
Nemzetközi információs rendszerek	bentlakás	1977/78	188	28
Számítógépek felhasználása – 1. rész	bentlakás	1978	64	53
Számítógépek felhasználása – 2. rész	bentlakás	1979	64	52
Bibliográfiai leírás	bentlakás	1979	64	30
<i>Nyelvtanfolyamok (informatikai specializáltsággal)</i>				
Orosz – intenzív	bentlakás	1977	5 nap	12
Orosz – intenzív	bentlakás	1977	10 nap	11
Orosz – intenzív	bentlakás	1978	20 nap	13
Orosz – intenzív	bentlakás	1979	10 nap	20
Angol – intenzív	bentlakás	1979	38 nap	10
<i>Szemináriumok</i>				
Képesítés, képzés és továbbképzés kérdései		1976	1 nap	130
Információs szakelőadók eszmecsereje		1977	3 nap	33
Információs szakelőadók eszmecsereje		1978	3 nap	28
Egyetemi és főiskolai hallgatók mint információ-felhasználók		1978	1 nap	53
Képzés és továbbképzés kérdései		1978	1 nap	82
Eszmecsere az NTMIK munkatársaival		1978	1 nap	75
Információs szakelőadók		1979	3 nap	32
IPKIR-specialisták		1979	1 nap	84
<i>Moszkvai IPKIR-tanfolyamok</i>				
Nappali képzés		1976	60 nap	18
		1977	60 nap	18
		1978	60 nap	11
		1979	60 nap	15

létre. Feladatuköre sokszálú: az intézmény dolgozóinak belső képzése–továbbképzése, a hazai és nemzetközi képzési kooperáció, a felhasználók és az információs ismeretek oktatóinak felkészítése, a képzési tevékenység pedagógiai–didaktikai megalapozása egyaránt beletartozik [5].

Az alapozó jellegű képzési vállalkozásoktól eltekintve, az IMV tanfolyamain és szemináriumain főként az *információs munka legkorszerűbb tartalmi és trendjei* tették ki az elsajátítandó ismeretanyagot (az információs munka magasabb formái, nemzetközi információs rendszerek, főként az NTMIR, a különféle információs

rendszerek integrálódása, valamint a tudományos–műszaki–gazdasági információs rendszer és az irányítási információs rendszer funkciói, a modern számítógépes, reprográfiai, távközlő és szervezőtechnika alkalmazása az információs tevékenységben, az információátvitel és -keresés nyelvi–szemantikai problémái, információelemzés).

Az 1. táblázat bemutatja az IMV 1976 óta elért eredményeit. A belőle levonható legfőbb tanulság: ami eddig volt, az mennyiségileg rendkívül kevés. Ami a táblázatban nem látható, de megjegyzendő: néhány akciójához az IMV társszervezőként nyerte meg a tudományos–műszaki egyesületek szövetségét, a Szovjet Tudomány és Technika Házát. Sajnos, az efféle együttműködés egyelőre sporadikus.

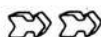
A különféle képzési–továbbképzési vállalkozásait az IMV rendszeresen „felszerszámozta”, azaz jegyzetekkel, segédletekkel és audio-vizuális eszközökkel látta el. Ez utóbbi vonatkozásban jelenleg *Meotar* (csehszlovák gyártmány), *Polylux* (NDK-gyártmány) és *Aspectomat J 24* vetítőkkel dolgoznak. Dia-sorozatot készítettek a szelektív nyelvekről, a bibliográfiai leírásról és a reprográfiai technikáról. A ZIID sorozatait is használják.

A képzés–továbbképzés jövője is azon áll vagy bukik, hogy sikerül-e az IMV központi vállalkozásainak „beiskolázási keretét” a szükséges mértékben tágítani, illetve hogy megbízható és elvszerű munkamegosztás alakul-e ki e tekintetben az IMV és a tárca-intézmények között. Az ehhez szükséges elképzelések mindenesetre kialakultak, s talán a produktív elszánásokkal sem lesz baj.

Az IMV képzési–továbbképzési gyakorlata a korábbiakhoz képest a jövőben sem fog módosulni. Eredetileg ugyan szerettek volna megszabadulni az alapképzési kötelezettségtől, ám erre a külső körülmények folytán (az iskolarendszer specializálódásának visszafogása, illetve ebből következően, az iskolarendszeren belüli képzési kapacitások hiánya) nem kerülhet sor.

Hivatkozások

1. JIRSA, E.: Záměry UVTEI pro rok 1980. = *Československá Informatika*, 22. köt. 1. sz. 1980. p. 1–2.
2. KUBÍK, J.: Vědeckotechnické a ekonomické informace v řízení. = *Československá Informatika*, 22. köt. 1. sz. 1980. p. 3–7.
3. KALOUSEK, J. – VLASÁK, R.: Koncepční východiska Útrédní technické základny UVTEI pro rozvoj automatizace v čs. soustavě VTEI po roce 1980. = *Československá Informatika*, 22. köt. 1. sz. 1980. p. 8–12.
4. MÜHLSTEIN, L. – PILÁT, L.: Vývoj, současný stav a perspektivy aplikace reprografie v UVTEI. = *Československá Informatika*, 22. köt. 1. sz. 1980. p. 13–16.
5. KUGLEROVÁ, J. – ULBRICHOVÁ, M.: Činnost UVTEI ve výchově a vzdělávání pracovníků soustavy VTEI. = *Československá Informatika*, 22. köt. 1. sz. 1980. p. 17–22.



FUTALA Tibor: Merre tart az UVTEI?

A *Československá Informatika* 1980. évi 1. száma alapján a szemle ismerteti a prágai Tudományos, Műszaki és Gazdasági Tájékoztatási Központ (Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, UVTEI) 1978-ban módosított feladatkörét, az irányítás információellátásával kapcsolatos erőfeszítéseit, számítógépesítési és reprográfiai terveit, valamint képző és továbbképző tevékenységét.

* * *

FUTALA, T.: New tasks in UVTEI

Based upon the articles of *Československá Informatika* (No. 1 1980) the modified programme structure, the efforts concerning the information supply of management, the plans for computerization and reprography as well as those for education and training of the Prague Centre for Scientific, Technical and Economic Information (Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, UVTEI) are described.

* * *

ФУТАЛА, Т.: К чему стремится UVTEI?

Обзор, составленный на основании материала, опубликованного в *Československá Informatika* №1 за 1980 г. знакомит с модифицированным в 1978 году кругом задач, стоящих перед пражским Центром научно-технической и экономической информации (Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, UVTEI) с его усилиями, направленными на информационное обслуживание руководства, с планами в области вычислительной техники и reproграфии, а также с деятельностью, связанной с информационным обучением и повышением квалификации.

* * *

FUTALA, T.: Die Fortschritte der UVTEI

Aufgrund der 1. Nummer des Jahrganges 1980 der Zeitschrift *Československá Informatika* wird der 1978 modifizierte Aufgabenkreis des Prager Wissenschaftlichen, Technischen und Wirtschaftlichen Informationszentrums (Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, UVTEI) erörtert und über die Bestrebungen berichtet, die leitenden Kreise mit Informationen zu versorgen. Die Pläne zur Einführung der EDV und zur Einrichtung eigener Reprographie-Abteilungen, wie auch die Ausbildungs- und Fortbildungskurse des Instituts werden beschrieben.